

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **665**
B. Luiten
Pluriform pastoraat

MEDITATIEF **669**
A.H. Verbree
Is Mozes ook
onder de goden?

WANDELEN MET GOD **670**
B. Luiten
Roken

ACHTERGRONDEN **672**
E.A. de Boer
De navolging van Christus
en stervensbegeleiding

ACHTERGRONDEN **675**
G. Gunnink
Licht en dwaallicht 2

SAMENLEVING **678**
L. Hordijk
Klimaatverandering

VARIA **680**
W. Tiekstra
Viewerprogramma's
voor Windows

en verder...

Gedicht / Boekbespreking
Meegelezen / Uit de kerken

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

PLURIFORM PASTORAAT

*V*eel jongeren wonen *reeds* vroeg zelfstandig, ergens op *een kamer*, Met anderen delen zij een voordeur, soms ook *het geloof*. De vorige keer zagen wij, welke mogelijkheden dat geeft voor het huisbezoek.

Maar er zijn meer aspecten. Bovendien is de ambtelijke bearbeiding breder. En niet iedere jong-volwassene, die zelfstandig woont, is een voordeurdeur.

Daarom willen wij over de vormen van pastoraat anno 1995 nog verder nadenken.

Is er voldoende pastoraal contact?

Het is eigen aan onze tijd, dat er in een hoog tempo een menigte aan indrukken op onze oudere jeugd afkomt. Het is voor hen soms een hele toer om geestelijk overeind te blijven, juist ook op die leeftijd dat men er voor kiest zelfstandig te gaan wonen.

Wanneer je als ambtsdrager dat merkt en als je ziet waar de opgroeiende jongere zoal mee worstelt, laat de vraag je niet los of je wel helemaal goed bezig bent. Wat betekent immers in zo'n situatie één huisbezoek per jaar? Dat kan veel zijn! Een goed gesprek draagt onder Gods zegen soms lang vrucht. Ook treft de ouderling geen enkel

verwijt ten aanzien van **zijn** taakstelling, **wanneer** hij in **een** seizoen alle adressen in de **wijk** serieus bezoekt, wellicht meer dan **één** keer. **Toch** houdt hij soms **onmiskienbaar** de indruk over, dat er in het leven van met **name** de **jonge generatie** te veel gebeurt om door middel van enkele ambtelijke bezoeken efficiënt te begeleiden. Eigenlijk zouden er veel meer contacten moeten **zijn** als de situatie daartoe aanleiding geeft, als er vragen zijn en nieuwe antwoorden worden gezocht, als men de waarde van **een** antwoord in de praktijk wil ervaren, als **men** vastloopt in de geloofspraktijk van vader en moeder, als er geestelijke experimenten worden uitgevoerd, als er proefonder-

vindelijk ervaring wordt opgedaan met verschillende **kerkgenootschappen**, **sekten** en stromingen, enz., enz.

Let wel, dit hoeft niet allemaal negatief of **zorgelijk** te zijn. Maar dat kan het wel gemakkelijk worden, juist daarom wil je er als ambtsdrager bij **zijn** om op een goede manier een vinger aan de pols te houden.

Maar wat **doe** je als er teveel situaties zijn, die **een verhoogde ambtelijke** zorg wenselijk doen zijn? Dan doe je **wat** je **kunt**, en dan toch ontglipt er van alles aan je aandacht. Is hier niet iets aan te doen?

Duplicaat-gesprekken

Een ander opvallend verschijnsel is, dat je in **grote** lijnen nogal eens dezelfde gesprekken voert, van adres tot adres.

Menigeen zit met **precies dezelfde** vragen ten aanzien van de persoonlijke geloofservaring, de **ware kerk** en haar belijdenis, de zondagse liturgie en de beleving daarvan, de seksualiteit, **het** (on)gehuwd samenleven, het krijgen van kinderen en de christelijke levenswandel in het algemeen.

Wanneer je als ouderling na verloop van tijd al je gesprekken eens overziet, kan de **vraag** je **bekruipen** of in dit alles niet iets te combineren was geweest.

Die **vraagstelling** is te meer interessant als bedacht wordt, hoe intensief **sommige** gesprekken zijn. Probeer bijvoorbeeld iemand eens duidelijk te **maken** wat de betekenis is van de **kerk** en de waarde van de eredienst, **wanneer** die **persoon** zelf daar wat sceptisch tegenover staat omdat hij teveel **negatieve** ervaringen heeft opgedaan met prediking en onderlinge omgang.

Dan sta je **zomaar** niet weer buiten! En vervolgens is het **zeker** niet **denkbeeldig**, dat je op het **eerstvolgende** adres ongeveer hetzelfde **gesprek** van **voren** af aan kunt opstarten.

Is het dan **een vreemde gedachte**,

om meerdere personen met **dezelfde** vragen eens bij elkaar te zetten? Dan praat je alles in **één** keer door en je **houdt** tijd over om nog eens terug te komen. Met bovendien dezelfde mogelijke winstpunten als die ik vorige keer beschreef, dat je **op** deze manier **een** onderlinge geloofsverbondenheid stimuleert, enz. En daar komt nog een ander aspect bij.

Openheid

Wat we vandaag de dag absoluut niet **ongebruikt** mogen laten liggen is de toegenomen openheid om te spreken over het persoonlijk leven met **alles** erop en eraan.

In de wereld heeft die openheid vaak een negatieve en banale invulling gekregen. Maar aan die inhoud zijn we zeker niet gebonden. Integendeel, het verrast en verbaast hoe **men** tegenwoordig soms in alle vrijmoedigheid voor de dag komt met zijn persoonlijk geloofsleven, met alle hoogten en diepten die zich daarin voordoen. Inhoudelijk is daarmee al enorme vooruitgang geboekt in het kerkelijk leven, al zijn we nog lang niet waar we zouden kunnen zijn.

Het uiten van kritiek heeft daarmee gelijke tred gehouden: men neemt tegenwoordig geen blad voor de mond. Iedereen mag onze mening weten.

Soms gaan ook zeer persoonlijke zaken publiek over tafel. Laatst kreeg ik in een soos de vraag gesteld, onder het nippen aan een biertje, wat ik vond van zelfbevrediging. De vraagstellersprak niet even wat zachter of zo, enkele anderen binnen gehoorsafstand vingen de vraag op en draaiden zich om om me te luisteren.

Nu ben ik zelf nog niet zo heel erg oud. **Toch** kan ik mij de tijd heel goed herinneren dat deze dingen niet hardop werden uitgesproken, nergens in heel het kerkelijk leven, soms zelfs niet in de opvoeding door vader en moeder. Tegenwoordig gaat het deze kant op,

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DAS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
OS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f t. 95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanmag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

en daar ben ik blij om.

De **vraag** is dan wel, of wij met onze ambtelijke zorg voldoende ingespeeld zijn op deze verandering van klimaat. Met andere woorden: lopen wij niet een **beetje** achter met onze **strikt** individuele benaderingen **van** persoon tot persoon, om met ieder **afzonderlijk** te bespreken wat hem of haar bezighoudt? Laten we niet veel gemeenschappelijke elementen ongebruikt liggen, tot schade van de onderlinge verbondenheid **en** met **als** gevolg een steeds groter **wordende** werkdruk in het pastoraat?

Zonder het gesprek onder vier ogen te verliezen moet het toch mogelijk zijn tal van **zaken** persoonlijk te bespreken in een iets groter gezelschap. Persoonlijk is iets anders dan individueel! Dat ontdekten we vorige **keer** al, **en** nu komt het op **deze** manier terug.

Naar een nieuwe werkvorm?

Alles bij elkaar genomen resulteert **dit** in een nieuwe **werkvorm**, die ambtsdragers zouden kunnen uitproberen.

Laten zij thema-avonden beleggen, twee of drie per seizoen, rondom een veel besproken onderwerp dat zij telkens op de huisbezoeken tegenkomen.

Om het ambtelijk karakter goed uit de verf te laten komen, worden de mensen persoonlijk door de predikant of ouderling uitgenodigd. Een stuk of vijftien, een deel van een wijk of zo. Daarbij wordt ook het onderwerp vermeld, misschien al wel van een paar stellingen voorzien.

Er wordt een hele avond voor **uitgetrokken**, ook voor de gezelligheid en het onderlinge contact. Het onderwerp kan **kort** worden uiteengezet, meestal is het wel bekend. Verder volgens is er royaal tijd voor iedereen om **te** reageren. Instemmend of vragend, de blijdschap en de moeite, laat alles eens loskomen en **reageer** daar dan eens op. Zou dat niet geweldig waardevol kunnen zijn?

Als zo'n bijeenkomst goed loopt, en Gods bedoeling wordt verstaan, doe je op **één** avond meer dan in 15 individuele huisbezoeken!

Voordelen

Mag ik de **voordelen eens** op een rij zetten?

- de ambtsdrager is zeer doelmatig bezig, hij **krijgt** als herder meer armslag om de mensen echt verder te helpen;
- hij heeft wezenlijk contact met meerdere jongeren tegelijk;
- op **een** hele avond kan een onderwerp goed worden uitgediept;
- het versterkt de onderlinge **geeloofsband**;
- men ondervindt **nadrukkelijk** de betekenis van de **kerk**; Gods leiding door zijn Woord en Geest wordt gezamenlijk erkend en **ervaren**;
- per ouderling kost dit weinig uren met mogelijk een **zeer** hoog rendement;
- het aantal pastorale contacten per jaar **kan** verdubbeld worden zonder extra investering in tijd;
- ook** de diaken kan hier zijn winst mee doen, door er eenvoudig bij te **zijn** en eraan deel te nemen;
- de predikant kan er zeer veel aan hebben in het kader van zijn eigen taakstelling; dit is contact onderhouden en **onderwijzen** tegelijk; het komt er niet altijd van om alle adressen in de gemeente bij te houden en bovendien is de groep van **jong-be-lijdende leden** nogal eens behoorlijk kwetsbaar.

Kortom, dit kan een **ideale** manier zijn om goed wat zoden aan de dijk te zetten.

Nadelen

Voor de eerlijkheid moet ik **ook** de nadelen noemen:

- het zal een extra organisatie vragen, vooral om ieder persoon-**lijk** uit te nodigen;
- als niet iedereen komt is er toch weer extra **nazorg**;
- niet iedere ouderling kan deze werkvorm hanteren.

Deze bezwaren evenwel hoeven niet doorslaggevend te **zijn**.

Per gemeente **zal** er wel **een** goede vorm te vinden **zijn** om de uitnodigingen over te brengen. De ambtsdrager kan het combineren met een bezoek. De data zullen immers zeer tijdig bekend moeten zijn (ad a.).

Inderdaad zal niet ieder komen, wellicht. Maar met een **opkomst**-percentage van 70 à 80% kan het toch een zeer geslaagde avond worden! De bijzondere zorg voor de rest **was** er anders ook geweest. In ieder geval lijkt het mij niet juist, als de mooie dingen geblokkeerd zouden worden door hen, die zich wat afzijdig willen houden (ad b.).

Verder zal het zo zijn, dat hier een bijzondere kans **én** een **taak kunnen** liggen voor de predikant (ad c.). Hij is **hiervoor** opgeleid. En ik **kan** mij niet voorstellen dat hij dit met tegenzin zou doen. In gemotiveerd gezelschap beleef je de mooiste dingen met **elkaar**. Als ik dit verkeerd zie ontvang ik graag reactie!

Plaatsbepaling

Nu kunnen er nog andere tegenwerpingen klinken. Maar **we** zo niet het verenigingsleven het gras voor de voeten **weg**? En is dit eigenlijk niet 'groot-huisbezoek', waar we altijd op tegen zijn geweest?

Wat het eerste betreft, bij enig **doordenken** blijkt dit **een** denkbeeldig bezwaar. De jongere jeugd bijvoorbeeld heeft jarenlang **én** catechisatie **én** vereniging. Wordt dat ooit als concurrentie ervaren? **Welnee**, dat is juist aanvullend, we weten niet anders. Wat kan er dan op tegen zijn, om op latere leeftijd, wanneer de catechisaties **voor** de

meesten afgelopen zijn, nog een enkele thema-avond voor die jeugd te beleggen? Hoe vaak wordt er niet gevraagd om een soort catechisatie voor belijdende leden? Dat komt er niet altijd van, zo'n opzet is meestal te fors voor predikant en doelgroep. Is dit dan niet een werkbare tussenvorm? Er zijn nog wel variaties op denkbaar.

Wat het tweede betreft, de typering 'groot-huisbezoek', daar hoeven we niet voor opzij. Want deze werkvorm komt niet in de plaats van het gesprek onder vier ogen, maar vult het aan. Dat is een wezenlijk verschil met wat elders onder 'groot-huisbezoek' wordt verstaan.

Verdere mogelijkheden

Tot nu toe viel in dit verhaal vooral het accent op jongeren. Maar als deze werkvorm een beetje aanslaat hoeft zij niet tot hen beperkt te blijven. Ook ouderen hebben zo hun gemeenschappelijke themata. Er zijn zelfs situaties, ervaringen en onderwerpen waarvoor landelijke en regionale contacten in het leven zijn geroepen. Dat laat wel zien hoeveel behoefte er kan zijn aan een gezamenlijk gesprek met mensen die hetzelfde hebben meegemaakt of nog steeds ervaren.

Ambtelijk doen wij met dit gegeven nog niet zoveel. Het grote voordeel van een ambtelijke aanpak van dit soort ontmoetingen zou kunnen zijn, dat de specifieke situaties én de betrokkenen veel beter integreren in het geheel van het gemeentelven. Lotsverbondenheid zou verbreed kunnen worden tot geloofsverbondenheid ook met die broeders en zusters, die hetzelfde leed niet persoonlijk ondergaan maar toch daarin willen meeleven en meedenken (naar 1 Cor. 12 : 26).

Deze *verdere mogelijkheden* stip ik nu alleen maar even aan, in het kort, om te signaleren dat ze er zijn. Ze verdienen een afzonderlijke bespreking.

Resultaat

Het resultaat van dit alles is een *pluriform pastoraat*. Het is de bedoeling dat het huisbezoek, zoals wij dat gewend zijn, niet meer zo alleen staat als het brandpunt van pastorale zorg. Daaromheen komt een veelheid aan mogelijkheden, intensivering van de ambtelijke aandacht en toch een verlichting van de werkdruk van de ambtsdragers. Het aantal contacten neemt toe, de diepgang ervan wordt zeker niet minder, en toch hoeven de ambtsdragers niet vaker van huis. In dezelfde tijd gebeurt er méér, de tijd

voor losse extra bezoeken wordt nu gebruikt voor contacten die veel rendabeler kunnen zijn.

Is dit niet helemaal bij de tijd en de moeite van het proberen waard? In het begin zal het ongetwijfeld extra inspanning vragen, maar dat is al tijd zo met investeringen.

In de gemeente te Zwolle-centrum hopen wij in het nieuwe seizoen op deze manier te starten. Wellicht zullen binnen niet al te lange tijd diverse zusterkerken volgen. Dan zou het een goede zaak kunnen zijn om na verloop van tijd wat ervaring uit te wisselen. Uw lijfblad houdt u op de hoogte.

Keus

Er is een macht – hoe bikkelhard
ook jouw nee – die vraagt om ja.

Hoor, er werkt een kracht,
vurig van Geest, in je hart.

Wie kiest, met goddelijk licht
binnen handbereik, voor de nacht?

Lenze L. Bouwers

IS MOZES OOK ONDER DE GODEN?

A.H. Verbree

en u zult hem tot God zijn

Exodus 4 : 16

Ik schaam mij Heer.

U zegt:

Open maar je mond
en spreek van Mij vrijmoedig.

Maar ik ben niet moedig
en ook al niet vrij genoeg.

U zegt:

Maak je de gelegenheid ten nutte.

Maar ik ben **uw** kind
dat Oostindisch blind
geen gelegenheden vindt.

Ik schaam mij **Heer**.

Het zal wel geen schaamte zijn geweest die Mozes er van weerhield voor God naar **Egypte te** gaan.

Angst komt eerder in aanmerking.

Mozes had zo zijn herinneringen aan Egypte. Herinneringen aan het **lijk** in de nieuwbouwwijk.

Dus wat hebben bovenstaande regels met Mozes te maken? Op het eerste gezicht niet veel. Maar wat is er tegen een tweede gezicht?

Niet alle angst is tevens schaamte,

maar in alle schaamte schuilt wel iets van angst. En zo bekeken,

loopt er wel degelijk een lijn van Mozes hier naar ieder die zich

zwaar van tong voelt als er van Hem gesproken dient te worden.

Op de ziekenzaal bijvoorbeeld. Ja, maar u bent toch dominee? Nou en? Of op het **buurtefeest** waar de borrels in Godsnaam weggeslagen worden. Of met de **evangelisatie**-commissie langs de deuren. Wie? Ik? Kom nou...

Hoe komen we de schaamte voorbij?

Luister eens **naar** wat de Here tegen Mozes zegt: Aäron zal u tot

een mond zijn en u zult hem tot God zijn. Mozes is groot en Aäron is zijn profeet! In hoofdstuk zeven wordt Aäron werkelijk de profeet van Mozes genoemd. Is **Mozes** ook onder de goden?

Lang geleden waren er al die **zeiden**: dit **kan** zo niet, dit moet anders. Zo hebben de **opstellers van** de Targoem, de Aramese vertaling van de Hebreeuwse bijbeltekst, het woord God afgezwakt tot leraar.

Maar er staat heus wel God. De grote G komt voor rekening van het Bijbelgenootschap.

Het **raadsel** is niet zo **groot** ais het misschien lijkt. Het is maar **een** manier van zeggen. Een uitdrukking **waarvan** de bedoeling voor het o p rapen **ligt**. De Here geeft er mee aan dat Mozes de autoriteit zal zijn aan wie **Aärons woorden** hun gezag zullen ontlenden. Meer hoeft achter deze woorden niet te worden gezocht.

En **toch...**

Zo'n zegswijze moet ergens vandaan komen, een achtergrond hebben. Ze komt niet uit de lucht vallen. Of juist wel. Ja dat is het natuurlijk; het is Gods aanwezigheid waardoor de **broers** zo opgewaardeerd worden. Gods gezag **straalt** op hen af, zoals straks op de **Sinaï** de glans van **zijn** heerlijkheid op Mozes' gezicht zal afstralen. En zo

M meditatief

kantine van de sportvereniging er bij verbleekt. Toch waren ze niet bang, ze dachten: **Immanuël**, God krijgt ook die opvallende **formule** ring van Exodus 4 glans: als Hij er bij is, wordt een schaapherder God en een tegelbakker profeet. De grote G van het bijbelgenootschap kan blijven staan.

Zag Mozes God dan staan of had zijn zo **plotseling** uit de **woestijn** opgedoken gezicht voor Aäron **goddelijke** trekken gekregen? Nee, ze waren gewoon met hun beiden in een omgeving zo vijandig dat de is bij ons!

Daar **moeten** wij aan denken als we ons weer voor Hem schamen, en er het **zwingen** toe doen **waar spreken** goud **zou zijn** geweest.

Je weet dat je je niet moet schamen. En je doet het toch en je wilt het niet. Je **krijgt** het maar niet rond. Tot je voor het eerst echt beseft dat God vierkant achter je staat.

CHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

VAN

BOEKHANDEL

Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

8-3078 Rotterdam Winkelcentrum Keizersgracht

CHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • RIETSCHOTEN • VAN

In de editie van 7 januari jl. schreef ik over openbare schuldbelijdenis. Hierop kreeg ik een reactie binnen van J. van Amerongen te Hoogeveen, deels instemmend, deels verder vragend. Mij wordt toegestemd, dat niet de aard of de omvang van de overtreding van belang is bij het al dan niet doen van openbare schuldbelijdenis, maar alleen het feit of er sprake is van openbare zonde.

De vraag is evenwel, of wij bij het aanwijzen van openbare zonden niet selectief te werk gaan. Wat te denken van al die gemeenteleden die de ene sigaret na de andere opsteken? Of van hen die veel geld aan zichzelf besteden terwijl er zoveel armen zijn? Kweek je in de kerk geen hypocriete sfeer wanneer van de ene zonde wel berouw wordt gevraagd en van de andere niet?

Om met het laatste voorbeeld te beginnen, dat leek **mij** niet het sterkste deel van de brief. Nergens in de Bijbel wordt het **ons** als zonde aangerekend als **wij rijk** zijn en rijk leven. Uiteraard behoort **daar** dan ook een overvloedig betoon van barmhartigheid bij, maar **dat** kun je nu net aan de buitenkant niet zien volgens Mt. 6 : 3, 4. In een (ambtelijk) gesprek kun je daarnaar vragen, maar een publiek zonde zal dit niet **gauw** worden. Daarom laat ik dit deel van de brief nu verder liggen.

Maar roken is wat anders. Dat is zichtbaar. Is **dat** een publieke zonde of niet? En wat doen **we** daar dan aan?

Zonde

Om deze vragen kunnen wij niet heen. Want **de feiten zijn hard**. Daarom is ook de overheid vastberaden in haar campagne tegen het inademen van nicotineen teer. Op ieder pakje sigaretten moeten de gevaren uitdrukkelijk vermeld **staan**. Iedere **sigaret verkort** het leven met gemiddeld vijf en een halve minuut. Daarbij is het risico groot van hart- en longziektes. Van alle rokers krijgt 30 tot 50% daar last van. De sterftecijfers liegen er niet om: jaarlijks overlijden in Nederland zo'n 18.000 mensen aan de gevolgen van het roken. Deze gegevens ontleen ik aan de brief. J. Dou-

Wandelen met God

ma spreekt van twee miljoen doden per jaar in de geïndustrialiseerde wereld, alleen al ten gevolge van roken.'

Als je dit weet, is het antwoord op de vraag niet moeilijk meer: roken is **zonde**. Het is ronduit in strijd met het zesde gebod, waarin God van ons vraagt **Hem te eren** als onze Schepper en daarom zeer **zorgvuldig** om te **gaan** met het leven en het lichaam dat Hij geeft.

Begrip

Toch zeg ik **er meteen** wat bij. Dat roken zo slecht is, is nog niet zo lang bekend. De oudere generatie onder ons is bij deze gewoonte opgevoed. Als je **vroeger** niet rookte, was je geen kerel. Kerkeradsvergaderingen stonden stijf van de **rook**. Dat was **algemeen** geaccepteerd, al werd er thuis wel gemopperd over de **stank** die in de kleren bleef hangen.

Daarom gaat het niet aan om nu ineens verwijtend **naar een bejaarde** rokende broeder te kijken en hem zijn sigaartje te verbieden.

Ook denk ik aan mensen in psychische **moete**, die de tabak inmiddels als kalmeringsmiddel zijn gaan **gebruiken**. **Hen wil ik** door dit verhaal **beslist** niet in nog grotere problemen **brengen**. Als zij dingen in hun leven willen veranderen, kunnen zij **m.i.** beter ergens anders beginnen.

Het probleem is, dat deze **gewoon**te **bij nader inzien verkeerd** bleek te zijn. Zelfs toen de eerste alarmsignalen werden afgegeven **dachten** velen nog te kunnen **reageren** in de trant van 'een klein beetje roken is niet erg'. Een heel of een half pakje per dag viel in eigen oog nog wel mee. Er waren **altijd wel**

mensen die nog meer rookteii, zonder dat ze er allemaal **ziek** van werden. Zo werd de gevolgen en de gevaren onderschat.

Vandaag kan dat niet meer. Maar hoe verander je dan een mentaliteit en doorbreek je een verslaving? Voorzover ik weet, willen de meeste rokers die ik ken graag van hun gewoonte af. Maar kennelijk gaat dat zomaar niet. Uit ervaring weet ik, hoe moeilijk dat kan zijn en hoe vele pogingen kunnen mislukken. soms nog na langere tijd. Dat alles weerhoudt mij ervan alleen maar met het begrip 'zonde' te schermen als ik iemand zie roken. Toch ben ik er vast van overtuigd dat deze verslaving onder christenen geen bestaatsrecht meer mag hebben.

Aanpak

Van Atnerongen zet rookverslaving en bijv. diefstal naast elkaar. Als het in beide gevallen gaat om een publieke zonde, zou je volgens hem ook in beide situaties een openbare schuldbelijdenis mogen vragen.

Ik heb al laten zien, dat dit zo niet opgaat, in ieder geval niet op *dit moment*. Want van diefstal wisten we allang dat het niet mocht, van roken weten we dat sinds kort. Maar daar koint nog iets bij. Wanneer zo'n 30% van de gemeente leeft in een bepaalde zonde, moet je spreken van een *volkszonde*. Dat vraagt een heel andere aanpak. Want kerkelijke tuchtoefening zal **door de gemeente** gedragen moeten worden. Dan zal er eerst veel meer onderwijs nodig zijn. In dat geval zal een kerkeraad een strategie ontwikkelen om de gemeentelieden met dat onderricht te bereiken. Het doorbreken van een gemeenschappelijke mentaliteit vraagt heel wat energie, volharding en geduld! Soms gaat er een generatie overheen. Dat is niet gezegd om alles op de lange baan te schuiven, maar wel om reëel te blijven. Maar laat er dan inderdaad wat gebeuren!

Waarom blijft u klagen over een

slecht geheugen?

VERGEET NOOIT MEER gezichten, namen, adressen, data, getallen, enz. door onze unieke cursus voor succesvolle geheugentraining!

Ontdek het geheim van een **STERK GEHEUGEN** en hoe u bijv. vreemde talen veel sneller kunt leren.

BON voor een GRATIS prospectus

DF

Naam en adres

Zenden aan: MEMOSCHOOL, Antwoordnummer 1044,
6 W O VB WEERT Geen postzegel nodig

Laat de nieuwe generatie goed worden voorgelicht. Intensieve campagnes met name onder de brugklassers zouden veel kwaad kunnen voorkomen. Want even verder, onder tweede en derde klassers, geldt nog maar al te vaak dat je geen vent of meid bent als je niet rookt. Naar mijn idee zou op de scholen nog veel meer kunnen gebeuren in dit opzicht. Er zijn wel goede methodes ontwikkeld om de kinderen indringend te waarschuwen voor drugs. Dan moet dat voor deze softdrugs ook kunnen. Volgens Van Amerongen ligt het sterftecijfer onder de rokers ruim 180 keer hoger dan onder de drugsverslaafden...

Bevrijding

Natuurlijk kan men ook op andere leeftijden aan de gang, zelfs als iemand een stugge roker is. Want als het roken een **verslaving** is, wat zal het stoppen dan een *bevrijding* zijn! Dat zijn voluit bijbelse begrippen. Kinderen van God zijn geen slaven. Ze zijn juist uit alle slavernij bevrijd met de bedoeling dat ze voortaan *vrij* zullen zijn, met lichaam en ziel voor God beschikbaar.

Zo verliet het volk Israël het diensthuis Egypte, en daarom kreeg de Zoon van God de naam Jezus, dat is 'Bevrijder'. Hij bevrijdt van zonde en van alle kwaad dat daardoor in ons leven is gekomen.

Is dat geen stimulans om met zijn hulp nu echt met deze verslaving te breken?

Motivatatie

Er is een goede motivatie voor nodig, ook om het daarna werkelijk vol te houden. Maar die is er: voor ons lichaam is dezelfde prijs betaald als voor onze ziel! 't Is Christus' eigendom geworden, de Geest wil er zijn intrek in nemen. Zo worden wij tot een levende tempel. Wat is een tempel?

Dat is niet alleen een onderkomen waar God woont. Maar vooral een plaats waar Hij wordt *gediend*. Waar alles op Hem is gericht, omdat Hij er wil zijn.

Breek met het roken uit liefde en dankbaarheid tot uw Heiland. Breek er ook ~~mee~~ terwille van de mensen die van u houden; waarom zou u sterven en afscheid nemen vóór uw tijd?

Op zwangere moeders rust een bijzondere verantwoordelijkheid! als zij roken inhaleren hun kinderen automatisch mee. Aan de andere kant: wanneer de moeders ermee stoppen vanwege de zwangerschap, trekken de vaders daarmee natuurlijk één lijn. Dan blijf je er samen van af en help je elkaar. Verder is er van alles mogelijk in de geïneenschap der heiligen, aan onderlinge bemoeiding en gezamenlijke harde afspraken. Als de wil er is en het geloof, dan is de weg er ook.

Menig kerkgebouw is al rookvrij. Nu de ~~kerk~~ zelf nog.

¹ J. Douma, *Christelijke levensstijl*, Kampen 1992, blz. 180 e.v.

DE NAVOLGING VAN CHRISTUS EN STERVENSBEGELEIDING'

E.A. de Boer

De grond voor de navolging van Christus 3 (slot)

In het mens-zijn van o m Here Jezus Christus. zijn lijden en sterfelijkheid ligt de reddingslijn waaraan zijn discipelen zich mogen vastklampen. Dat hebben we nodig, als we ons bewust worden van onze moeiten, van de schade die we meedragen, ook van onze zwakheden tot zonde.

Van de navolging van Christus, zoals ik die schetste, wil ik nu proberen een praktische toepassing te geven. Ik kies het voorbeeld van de begeleiding van ernstig zieke en stervende medemensen. Het is maar één voorbeeld van de vele toepassingen die op het gebied van ethiek en pastoraat met dit mooie thema mogelijk is.

He' is geschreven voor mensen die werken in de gezondheidszorg: in ziekenhuizen en verpleeginstellingen, in hospices en psychiatrische klinieken.

Het is ook bedoeld voor mensen die als vrijwilliger hun liefde geven of die in eigen huis een zieke of gehandicapte hebben te verzorgen. Of voor predikanten, ouderlingen en gemeenteleden die...

aan het bed van een broeder of zuster komen. Of aan het bed van de naaste die ernaast ligt. Zo veel mensen, zoveel lijden. Hoe volgt u op die weg uw Heer na?

1. Lijden en sterven: de mens Jezus Christus en de mensen

Lijden, sterven en begraven worden: het zijn de kernwoorden van de begeleiding van ernstig zieke mensen. Van het begin dat de ziekte zich als ernstig openbaart tot aan de allerlaatste daad van liefde.

Daaraan vooraf gaat dat het drie kernwoorden uit de (Apostolische) geloofsbelijdenis zijn. Drie kernwoorden beschrijven het levenswerk van onze Here Jezus Christus. 'Hij heeft geleden tot aan het kruis, Hij is gestorven, Hij werd begraven'. Zijn levenswerk kwam tot zijn hoogte- en dieptepunt in zijn *stervensproces*. Dat alles samen-

Achtergronden

vattend zegt de belijdenis zelfs: Hij is 'neergedaald in de hel'. Dat wordt gezegd van zijn lijden en sterven op aarde. Want Christus heeft verlossing bewerkt 'door zijn onuitsprekelijke angsten, smarten, verschrikking en helse kwelling, waarin Hij gedurende heel zijn lijden, maar vooral aan het kruis verzonken was' (V/a 44; vergelijk heel Zondag 15+16).

Maar: heeft het wel enige zin om een parallel te trekken? Is het stervensproces van de Here Jezus niet juist daarin onderscheiden van de 'begeleiding van ernstig zieke en stervende mensen' dat Hij geen 'natuurlijke dood' stierf (om dat problematische woord te gebruiken)? Christus stierf niet aan het proces van ziekte en/of aftakeling van het sterfelijk lichaam. Hij stierf aan een gewelddadige daad. Nee, de evangeliën vertellen niet eens over periodes van ziekte in Jezus' leven. Hij was, hoe menselijk kwetsbaar ook, juist in de kracht van zijn leven!

Toch heeft het zin om bij de Here Jezus te beginnen, als wij tot stervensbegeleiding geroepen worden. Want de wijze van terechtstelling bracht Hem een intens *stervensproces*, een tijd van *bewust beleven van het naderend sterven*. Het unieke en onnavolgbare van zijn geestelijk 'helse' lijden ging samen met het helse lichamelijke lijden dat mensen wel kunnen delen. Denk eraan dat vele Joden en christenmartelaren de kruisdood of een andere vorm van marteling ondergingen. Bovendien wist Jezus, sterker dan wij angstig vooruitkijken, wat komen zou. Hij wist het toen Hij naar Jeruzalem toereisde.

in **wat** volgt wil ik nagaan: wat is de stijl van Jezus' eigen lijden en sterven? In de spiegel **daarvan** zullen **we** in het evangelie teruglezen en zien hoe Jezus tijdens zijn optreden in Israël dagelijks met ziekte en ernstig zieken bezig was: wat is de stijl van Jezus' begeleiding in lijden en sterven? Tenslotte vragen we: wat leert de navolging van Christus ons ten aanzien van lijdens- en stervensbegeleiding?

2. De stijl van Jezus' eigen lijden en sterven

Voor christenen ligt er geen taboe op ernstig lijden, sterven en begraven. Want het **zijn** centrale momenten in het leven om van de beslissende momenten in Christus' leven te getuigen. Hij heeft het kruis op zich genomen om de vloek van de mensheid over te nemen. De vloek van de zondeval is immers de sterfelijkheid van het leven. Op unieke wijze is Hij de mensen voorgegaan in het ondergaan van die vloek. Dat voorgaan in en ondergaan van lijden en sterven komt in allerlei trekken van Jezus' kruisweg naar voren. Het volstrekt menselijke van zijn lijden kan niet weggestreept worden tegen de goddelijke draagkracht (zie: v/a 17). Het herkenbaar menselijke van Christus' lijdenweg komt in de volgende details waarin het heilig evangelie ons laat meeleven, uit:

- a. Jezus' angst voor het lijden, zoals dat in Getsemane tot een hoogtepunt komt. Hij zweet als bloedde Hij. Hij bidt om voorbijgaan van de bittere beker. Hij worstelt met Gods wil, zoals die zich aan Hem opdringt. Er is geen ontkenning mogelijk.
- b. Zijn aanvaarding van het lijden in de overgave aan Gods wijk 'niet mijn wil, maar de uwe geschiedde' (Luk. 22 : 42). Nee, Jezus doorloopt niet precies de stadia van verwerking zoals wij die onderscheiden. Maar zijn weg tot aanvaarding sluit evenzeer de angst voor de pijn in.
- c. Aan het kruis ervaart de Here

de zwaarte van k t lijden: 'Mijn God, mijn God waarom hebt U Mij verlaten?' Hij ervaart de eenzaamheid, verlaten te zijn van God én mensen. In het 'Mij dorst' spreekt een wereld van pijn en lichamelijke kwelling.

- d. Aan het kruis is Jezus ook bezig met het afscheid van en de zorg om zijn moeder, zijn enig overgebleven ouder: 'Vrouw, zie uw zoon; zoon, zie uw moeder'.
- e. Hij bereidt ook daarin zijn dood voor dat Hij vergeving aan de naaste schenkt: 'Vader, vergeef het hen, want zij weten niet wat zij doen'.
- f. Hij brengt zelfs de lief& op om de man die naast Hem lijdt in diens sterven te begeleiden met de woorden: 'Voorwaar, Ik zeg u, heden zal je met Mij in het paradijs zijn'.
- g. Jezus geeft zich uiteindelijk over aan de dood en vertrouwt zich aan God toe: 'Vader, in uw handen beveel Ik mijn geest'. Dit is nagevolgd door bijv. Stefanus.

Deze trekken van Jezus' lijdensweg zijn evenzovele geloofspunten, even zovele redenen om in Hem te geloven als Here en Heiland, in ons leven en sterven. Het zijn ook herkenningspunten: de Here Jezus leed en stierf in ónze plaats. Denk bijvoorbeeld ook aan het pijnstillend middel dat Hij weigerde (Mt. 27 : 34) en dat wij daarom ook mogen gebruiken om het lijden te verzachten.

De stijl van Jezus' eigen lijden en sterven: dat betekent voor de christen die in de stervensbegeleiding betrokken is: getuigen (in daad en woord) van het volbrachte offer van de lijdende Christus. Vanuit dat geloof mag je eerst leven. En dan ook werken en spreken, zorgen en zalven.

3. De stijl van Jezus' begeleiding in lijden en sterven

Naast de verkondiging van het

evangelie is de genezing van zieken het kenmerk bij uitstek van & komst van het Koninkrijk. Woorden én wonderen gaan hand in hand. Woorden tot mensen gericht en wonderen aan mensen verricht. Genezing van ziekte: dat woord vat het brede spectrum samen van alle vormen van beschadiging van het menselijk leven: a. lichamelijke ziekte, b. blijvende handicap, c. geestelijke ontsporing én d. de dood zelf.

Genezing, revalidatie, bevrijding, opwekking, ja Maar doet het wonder de toepasbaarheid van deze gebeurtenissen voor vandaag niet te niet? Wij staan juist aan bedden waarop mensen liggen die het sterven niet kunnen ontkomen. Je kunt niet hun bed optillen en meeslepen om hen bij Jezus te brengen. De 'gaven van genezingen' (1 Cor. 12) hebben wij na de eerste eeuw niet meer ontvangen. Sterker nog, we zien Jezus nergens een stervensproces begeleiden, want Hij voorkwam dat juist in veel gevallen! In een enkel geval, wanneer Hij (bewust) te laat gekomen was, keerde Hij het proces om en wakte de gestorven mens uit de dood op. Toch blijven we naar de wonderen kijken om er de Meesterin te leren kennen.

- a. Dat is het eerste om te leren: waar Jezus komt, moet de dood wijken. Hij bestrijdt de afbraak die de dood over het menselijk leven brengt. 'En Jezus ging al le steden en dorpen langs en leerde in hun synagogen en verkondigde het evangelie van het koninkrijk én genus alle ziekte en alle kwaal' (Mm .9 : 35). Genezing is de eigen stijl van Jezus' begeleiding van lijden en sterven. Dat ontdekte een heel volk, een heel land.
- b. De Heilige Schrift wijst ons nadrukkelijk op Jes. 53 als de oude profetie die in Hem vervuld is: Jezus 'genas hen allen, opdat vervuld zou worden hetgeen gesproken werd door & profeet Jesaja toe hij zei: Hij heeft onze

zwakheden op Zich genomen en onze ziekten heeft Hij gedragen' (Matt. 8 : 17). Dit kan niet betekenen dat de Here de ziekte aan den lijve overnam. Het zegt wel hoe Hij dat droeg wat alle ellende veroorzaakt: *Hij druagt de werkelijke last van de gebrokenheid van ons leven*. Dit deed Hij met ongelofelijke toewijding, elke &g opnieuw.

- c. Dit werk, zijn eigen stijl van opheffing van lijden, *kostte de Here duidelijk krucht*. We horen hoe er 'kracht van Hem uitgaat' (Lk. 6 : 19). Ergens staat nadrukkelijk: 'Eer was kracht des Heren zodat Hij kon genezen' (Lk. 5 : 17). Jezus zelf zegt eens: 'Ik heb kracht van Mij voelen uitgaan' (Lk. 8 : 46). De vermoeidheid deed de Here Jezus 's avonds dikwijls de rust van de bergen opzoeken. Dit zocht Hij om in gebed de nabijheid van & Vader en nieuwe kracht te zoeken.
- d. Het sterven van Jezus' vriend Lazarus onthult ons *hoe ontroerd en emotioneel Jezus raakt* onder het verdriet en de verschrikking van de dood. 'En Jezus weende' (Joh. 11 : 33, 35). Hij weet hoe de banden van lief- & door de dood verscheurd worden. Hij heeft zijn eigen vader, Jozef, verloren. Het verdriet van de weduwe in Naïm en van Jairus en diens vrouw raakte Hem diep.
- e. Bij de wonderen moeten we wel beseffen dat mensen wel tijdelijk genezen werden, maar niet van hun zwakheid en sterfelijkheid werden bevrijd. Een enkeling werd opgewekt uit de dood, maar zou eens de dood opnieuw moeten ondergaan. De wonderen, voltrokken aan zwakte, zijn tekenen van Christus' macht. Het zijn ook slechts tekenen. De eigen stijl van Jezus' begeleiding van lijden en sterven leert ons: hoe diep ziekte en dood in het leven insnijden. En: hoe diep de Vader dat beseft. Daarom zond Hij zijn Zoon.

Daarom is Jezus ook opgewekt uit Q dood.

4. De navolging van Christus in lijdens- en stervensbegeleiding

Navolging van Christus: zo is het leven van christenen in de wereld vaak getypeerd. 'Neem uw kruis op en volg Mij!'. Het volgen van Jezus en het dragen of helpen dragen van het kruis; zo mogen we over onszelf nadenken. Onszelf: dat zijn mensen die als christenen in ons beroep, als vrijwilliger of als verwante rechtstreeks met ernstig zieke en stervende patiënten te maken hebben.

Bovenstaande zou kunnen overkomen als een weliswaar puur Bijbels, maar tegelijk onpractisch en idealistisch verhaal? **H**et mag helpen bij & begeleiding van christenen op hun ziekbed, maar hebben we niet ook vaak te maken met ongelovige mensen?

- a. Ik zou niet weten waarom het lijden en sterven van Christus en zijn stijl van begeleiding niet ook tot ongelovigen spreken. Hij heeft toch *als mens* geleden en is als mens in onze plaats gestorven! De Middelaar als schepsel: dat is toch het brede draagvlak van het *offer* van Christus! Daar begint de leer van de verlossing van de *mens* der wereld. De verlossing begon en begint *middenin* de concrete ellende.
- b. Je hebt maar een bescheiden plaats aan het sterfbed. Ja, maar op die bescheiden plaats *mag* je zoveel mogelijk jezelf zijn: als christen *of* christin, een *volgeling van Hem* die lijden en sterven (en de wortel van dat des, de zonde) tot de dood bestreed. Bid God *of* hij je handen zacht en je woorden zuiver maakt. Bid of de Geest de openheid wil scheppen bij de zieke. Jij hebt niet alle antwoorden M huis. Dat geeft niet, want je bent net zozeer mens als de ander. Die

bescheidenheid helpt je om zelf alles van Jezus te verwachten en om juist op Hem te wijzen. Dan heb je veel om te zeggen.

- c. Het in hoofdzaak *praktische* werk van verpleging en behandeling vormt geen lager vlak, lager dan het belijdende gesprek. Nee, de Here Jezus gaat u voor in de daadwerkelijke verzorging. Zijn handen deden mee! De aanrakingen handoplegging zijn een essentieel onderdeel van de wonderen.
- d. De Here Jezus *doorbrak* t taboe van melaatsheid en van lijkbezorging door de aangetaste en dode mensen aan te raken. Op dat punt gaan de reinheidswetten van het Oude Testament aan de kant.
- e. In zijn totale, *persoonlijke nabijheid en liefde* maakte Jezus geen onderscheid tussen zondaar en 'rechtvaardige'. Op het vlak van zijn omgang met 'tollemaars en zondaars', trekt Hij zelf de vergelijking: 'Zij die gezond zijn, hebben geen geneesheer nodig, maar zij die ziek zijn' (Alt. 9 : 12). En Jezus voegt eraan toe: 'Ga heen en leer wat het betekent: barmhertigheid wil Ik en geen offerande, want Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen, maar zondaars' (9 : 13). Zonder onderscheid zoekt Jezus zondaars: hen en ons.
- f. Zoals de Here na de werkdag de stilte *opzocht om te bidden*, zo zal elke werker in de gezondheidszorg en elke betrokkene rond het ziekbed de nabijheid van de Vader, zijn Vader in de hemel zoeken. Hoe zal je anders de volgende dag met zijn ellende aan kunnen? En met jezelf?

De eerste versie werd oorspronkelijk als lezing voor de jaarvergadering van de beroepskring Gezondheidszorg & Welzijn van het GMV, op 1 mei 1993 te Arnhem gehouden, geschreven.

Achtergronden

Vorige week maakten we een begin met de bespreking van het boek van dr. Willem J. Ouweeneel, **Godsverlichting**. We kwamen tot de conclusie, dat Ouweeneel in zijn beschrijving van de secularisatie binnen de christelijke wereld veel ware dingen zegt, maar als leerling van Darby te weinig oog heeft voor het werk van Gods Geest in de kerk. In dit artikel stuiten we opnieuw op de invloed van Darby. Namelijk in Ouweeneels houding tegenover de kerkelijke belijdenis.

Godsverduistering of mensverduistering?

Er doet zich in West-Europa een ongekend proces van ontkerkelijking en ontkerstening voor. Veel mensen hebben voor hun gevoel God niet meer nodig. Als we dit ingrijpende secularisatieproces willen benoemen, welke woorden kiezen we dan? De één spreekt over 'Godsverduistering'. De ander heeft het over de 'verborgenheid van God'. Een derde spreekt over de afwezigheid van God. Welke maatstaf leggen we aan bij het kiezen van onze woorden? Benoemen we de secularisatie bij het licht van de Bijbel of staat ons woordenboek op de wankelende plank van de menselijke beleving? Steeds meer mensen beleven de dingen zo, dat de levende God daarin geen plaats heeft. Maar is God daarom afwezig? Stel, dat je bij klaarlichte dag de lichtwerende gordijnen van je kamer sluit – zoals mensen doen die 's nachts in ploegendienst hebben gewerkt en overdag slapen – wordt het dan buiten op straat donker? Neem de term 'Godsverduistering'. Verschillende auteurs gaven te ken-

nen niet gelukkig te zijn met deze uitdrukking. Ze is gesmeed naar analogie van het woord 'zonsverduistering'. Komt de secularisatie even onafwendbaar over ons als de verduistering van de zon? En komt het licht van God straks 'vanzelf' weer terug?

J.H. Velema spreekt liever over 'Godsverberging'. En J. Kamphuis wees erop, dat ook wanneer God zijn aangezicht verbergt Hij op aarde aanwezig is in zijn toorn. J.W. Roosenbrand liet een ander geluid horen. 'Godsverduistering' is z.i. een goede typering: 'Ik hoor er iets in van de onafwendbaarheid van die verduistering. Net zo min als wij de zonsverduistering op kunnen heffen of voorkomen, net zo is ook "Godsverduistering" iets dat ons allemaal aangrijpt'. Ik was benieuwd naar Ouweeneels benadering. Deze blijkt tweeslachtig. Aan de ene kant horen we hem over 'Godsverduistering' zeggen dat het gaat om een verwarrende en om een afgezaagde term (16, 48). Anderzijds wijst hij de kritiek die erop is uitgeoefend af en sluit hij zich aan bij het gangbare spraak-

gebruik. 'Naar onze verantwoordelijkheid kunnen wij God wel degelijk buiten ons gezichtsveld drijven' (30). Dat is waar, maar het is de vraag of daarvoor het begrip 'Godsverduistering' de geëigende typering is. In Mens, waar ben je?, heb ik aandacht gevraagd voor het feit dat in het bijbelse spreken de duisternis in de eerste plaats bij de méns en niet bij God gezocht moet worden. Je zou kunnen spreken over 'mensverduistering'. En over menselijke 'verstandsverduistering' (Ef. 4 : 17-19). Dan houd je terminologisch het beloftevolle besef vaast, dat Gods licht zich niet laat uitdoven, zelfs niet door de catastrofe van de secularisatie. Ook Ouweeneel stelt ergens voor de term 'mensverduistering' te gebruiken (41).

Oproepen?

Behalve over de 'verduistering' van God schrijft Ouweeneel over het 'wijken' van God. 'Secularisatie noem ik daarom de catastrofe van de wijkende God', zo stelt hij (16). Daartegenover blijkt het dan onze opdracht te zijn God te 'evoceren', dat is: Hem op te roepen, Hem nabij te brengen, Hem present te stellen.

Ik neem graag aan dat aan deze en dergelijke uitdrukkingen best een goede zin is te geven. Toch ben ik niet blij met dit woordgebruik. Dat de term 'oproepen' gebruikt wordt in verband met demonen kan ik plaatsen. Ouweeneel gebruikt het woord een keer in verband met occulte bezweringspraktijken. 'Hoe moeilijker het wordt om de levende God te evoceren, des te groter wordt de verleiding andere "goden" te evoceren die zich heel wat gemakkelijker laten manipuleren' (76). Maar heidense bezweringsfor-

mules, die de verre afgoden moeten oproepen en verondersteld worden de goden dichtbij te brengen, staan ver af van christelijke gebieden. Het oproepen van de geesten en van verre goden (de Baälpriesters op de Karmel!) staat tegenover het aanroepen van Hem die nabij is (Elia!). 'Zoekt de HERE, terwijl Hij zich laat vinden; roept Wem' aan, terwijl Hij nabij is' (Jes. 55 : 6). Dat de Here feitelijk nabij is en blijft onderkent Ouweeneel zelf ook (184). Maar des te minder kan ik het dan plaatsnemen, dat het onze taak zou zijn Hem 'op te roepen'. Zeker, nu Ouweeneel met recht een lans breekt voor een diep afhankelijkheidsbesef van God, zou ik liever geen woorden kiezen die de indruk wekken dat de Here afhankelijk is van ons.

Daarom vind ik, dat de ondertitel van Ouweeneels boek, die spreekt over 'de evocatie van de verduistering van God', niet met gelukkige hand is gekozen. Graag erken ik, dat de secularisatie binnen en buiten de kerk een zware verantwoordelijkheid bij ons neerlegt. De noodzaak van bekering, het terugkeren tot de Here, iedere dag. God 'roept' ons daar toe 'op'. Wij moeten ons tot Hem keren. Maar wij kunnen dat niet. Wij benen vanuit onze eigen mogelijkheden ons niet bekeren, laat staan God 'oproepen'. 'Breng ons, HERE, tot U weder, dan zullen wij wederkeren' (Klaagl. 5 : 21). Bij bekering hoort dus ook het besef: wij zijn onmachtig om het zelf te doen. Het moet van Gods kant komen. Dat ontslaat ons geen moment van onze verantwoordelijkheden. Ouweeneel wil gelukkig van geen valse tegenstelling weten tussen Gods werk en onze bekering (153). Maar gehoord Ouweeneels eigen analyse van de secularisatie (waarbij hij veel nadruk legt op het verdwijnen van het afhankelijkheidsbesef), vind ik het merkwaardig dat hij zo onbeschermd schrijft over onze mogelijkheden om God dichtbij te brengen.

Daarom zet ik ook een vraagteken bij de titel 'Godsverlichting'. Hoe je het ook wendt of keert, je blijft

onwillekeurig het woord 'Godsverduistering' op de achtergrond horen. Zodat God 'object' wordt van menselijke verlichtingsinspanningen. Wij roepen Hem op. Ouweeneel schrijft in dat verband: 'In het woord "Godsverduistering" gaat het erom dat God verduisterd is, en wel door ons; in het woord "Godsverlichting" echter is het niet God die door ons verlicht wordt, maar zijn wij het die door God verlicht worden' (13). Dat klinkt plausibel. Maar in combinatie met de ondertitel ('een weg tot spiritualiteit en gemeenteopbouw, de evocatie van de verduisterde God') heeft deze verklaring weinig kracht.

Consumentisme

De eerste twee hoofdstukken van Ouweeneels boek houden zich bezig met de diagnose van het probleem. Overtuigend schrijft Ouweeneel over wat hij ziet als één van de oorzaken van de secularisatie, namelijk het ontstaan van een 'consumentenmentaliteit' in de kerk (68-75). In de westerse samenleving kunnen veel wensen in een ommezien vervuld worden. Voor wie het kan betalen zijn er talloze instantantwoorden op talloze materiële behoeften. Ouweeneel wijst erop, in navolging van anderen, dat in de winkelstraat een mentaliteit gevormd kan worden, die je tijdens de eredienst komt dwarszitten. In dat geval ga je naar de kerk om voor niet te veel moeite een instantgeloofservaring op te doen, die moet worden opgeroepen door goede muziek, enthousiaste samenzang, door een lekkere beleving van 'togetherness' – al ken je de personen die naast je zitten niet – en door een lekkere preek. In het derde hoofdstuk, dat de titel draagt: 'De evocatie van God' zet Ouweeneel een aantal mogelijke therapieën op een rij. Sommige onderdelen daarvan spraken me aan. Zo weet Ouweeneel het wetticisme heel raak te typeren.

Een andere therapie die door Ouweeneel wordt gewogen en te licht be-

vonden, is die van het *confessionalisme*. Een afwijzing van het confessionalisme – het verabsoluteren van de kerkelijke belijdenis – mag op onze instemming rekenen. En terecht waarschuwt Ouweeneel tegen een christendom dat alleen de ware leer is en waaruit het leven is geweken. Maar wat bedoelt Ouweeneel eigenlijk met confessionalisme en hoe kijkt hij in dit verband tegen de leer van de kerk aan?

Confessionalisme

Om te beginnen weet Ouweeneel over mannen als Luther en Calvijn warme, waarderende woorden te spreken. Met hun directe, frisse verkondiging van het Woord brachten zij enorm veel teweeg. Maar in Ouweeneels visie was deze 'opwekking' van korte duur. De verkondiging van het levende Woord werd als zó bedreigend ervaren, dat met de grootste haast de middeleeuwse scholastiek van stal gehaald werd. Het levende water werd bevroren in een scholastiek leersysteem. De scholastiek, de filosofie van Aristoteles, kreeg het voor het zeggen. En opnieuw week God weg uit onze wereld, nu ook uit onze protestantse wereld, toegedekt door het rationalisme van de scholastiek' (84).

En de bondgenoot van deze scholastiek? Dat is de belijdenis van de kerk, meent Ouweeneel. Want allerlei elementen uit de scholastiek hebben hun weg gevonden in de belijdenis. Bovendien wordt z.i. de belijdenis gebruikt om de scholastiek te verdedigen.

Niet alleen over de inhoud van de belijdenis van de kerk is Ouweeneel weinig te spreken. Ook over de functie ervan: 'Het meer het innerlijke gereformeerde leven door de tijdgeest uitgehold werd, des te meer verschool men zich achter de muur van de belijdenis. De belijdenis drukte niet langer uit wat de gereformeerde geloofde, maar deze begon te geloven in de belijdenis. Het verschil is bijzonder veelzeggend' (88).

Dat een gelovige wetenschapper

zich ook bij zijn wetenschappelijk werk gebonden acht aan de geloofsbelijdenis waar hij in de kerk 'ja' tegen heeft gezegd – dat is in de ogen van Ouweneel het verabsoluteren van de belijdenis en dus een vorm van confessionalisme. Je bent in de kerk én op de andere terreinen van het leven wel bezig vanuit het 'boventijdelijk bijbels grondmotief', maar voor het overige moet de 'sovereiniteit in eigen kring' gerespecteerd worden.

Ik begrijp best dat Ouweneel van leer trekt tegen dode orthodoxie. Ik kan hem ook volgen, wanneer hij waarschuwt tegen een overschatting van de belijdenis. Maar ik begrijp niet dat je zulke warme woorden kunt spreken over Luther en Calvijn en tegelijk zo weinig goede woorden kunt vinden als het gaat over de erfenis van Luther en Calvijn, bewaard in de belijdenis van de kerk. Wat kan levend water snel bevroren, ben ik geneigd te zeggen. Vergeet niet, dat de gereformeerde belijdenisgeschriften ontstaan zijn in het levende stroomgebied van de Reformatie (1561, 1563, 1618/1619). Was bijvoorbeeld een man als Guido de Brès, de schrijver van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, al zó door de scholastiek geïnfecteerd, dat je zijn belijdende woorden mag wegschrijven vanuit de invalshoek van de middeleeuwse scholastiek?

Dat over de belijdenis van de kerk gehandeld wordt onder de kop 'confessionalisme' is onthullend. Zou er echt geen andere dan een uitgeholde, confessionalistische omgang met de belijdenis mogelijk zijn? Dat de belijdende woorden van de gemeente de volmaaktheid niet hebben bereikt, wie zal het ontkennen? Dat de secularisatie ook gereformeerde mensen diep raakt, wie zal het loochenen? Maar dat er in een boek vanuit evangelische hoek weinig feeling blijkt voor wat er in het hart van oprechte gereformeerde christenen leeft, werkt vervreemdend. Jammer.

Volgende keer over het alternatief waar Ouweneel voor kiest.

GELOVEN DOET PIJN

Een broeder, die door evangelisatie tot geloof was gekomen, zei eens tegen mij: 'ik kan maar moeilijk bidden om de wederkomst, want ik heb kinderen die nog ongelovig zijn.'

Op die manier kan geloven ook pijn doen. Andries Knevel brengt dat onder woorden in dit boekje. 't Is eigenlijk een bundeling van een aantal korte verhalen, met elkaar verbonden door hetzelfde thema.

De schrijver staat als christen middenin de maatschappij. Hij wil die niet ontlopen, maar het doet wel pijn als je in deze samenleving je kinderen moet laten opgroeien.

Ook bezwaart het je voortdurend, dat veel mensen niet geloven; als christen ken je de realiteit van de hel. Ten aanzien van de abortus provocatus laadt Nederland een enorme schuld op zich; talloos veel kinderen, in de moederschoot omgebracht, krijgen de kans niet zich tot God te bekeren. Het wrede gedrag in de wereld kun je niet met droge ogen aanzien; toch kun je je als christen zo machteloos voelen omdat je weet dat de pijn begint bij het eerste grote gebod.

't Is ook een pijn, die je als gelovige in beweging doet komen. De eigen betrokkenheid en de plaats van de kerk worden niet overgeslagen. Al met al een boekje, dat aan het denken zet. In kort bestek liggen er veel gelovige gedachten in opgeslagen.

Twee opmerkingen. In het titelhoofdstuk wordt door een mevrouw deze pijn verwoord: 'Zou het niet beter zijn geweest, als God na de zondeval er meteen een einde aan gemaakt had, dan zouden er niet miljarden mensen zoveel geleden hebben en dan zouden er ook

B boekbespreking

niet miljarden mensen verloren gaan. Waarom heeft God de mensheid na de zondeval niet meteen verdelgd? En, zei ze, het is natuurlijk raar gezegd, maar ik zou er vrede mee gehad hebben. Ik denk dat het beter was geweest.'

Deze gedachte laat de auteur ongecorrigeerd staan. Mijns inziens kan dat niet als je de erfzonde als realiteit aanvaardt. Wanneer God meteen na de zondeval het menselijk geslacht verdelgd zou hebben, zou dat niet alleen de straf zijn geweest voor de mensen die toen leefden. Maar tegelijk ook voor allen, die God in Adam zag. Ook voor deze mevrouw. Welke vrede zou zij daarmee hebben gehad?

Hoofdstuk 4 gaat over René Diekstra, de bekende psycholoog. Mensen die teleurgesteld worden in de theologie, gaan tegenwoordig hun hoop vestigen op de psychologie. Zo wordt Diekstra, in zijn hulp aan mensen, eigenlijk 'een soort nieuwe dominee'. Met een 'zeer eenvoudige soort religie', waar de mens uiteindelijk wordt teruggevoerd op zichzelf.

Hier lopen m.i. twee dingen door elkaar. Dat een mens theologie en psychologie niet moet verwarren, is een terechte waarschuwing. Maar is daarom de psycholoog, wanneer hij mensen weet te helpen, te karakteriseren als een dominee met een verbasterd verhaal? Dat lijkt me als oordeel behoorlijk uit de bocht vliegen.

N.a.v. Andries Knevel. *Geloven doet pijn*. Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen 1994. Inge-naaid, 111 blz., prijs f 17,50.

Samenleving

Enige weken geleden vond de zoveelste internationale milieuconferentie plaats. In de Duitse hoofdstad Berlijn troffen ministers, politici, ambtenaren en milieubeweging elkaar om te spreken over het vervolg van de grote milieuconferentie van Rio de Janeiro, die in 1992 werd gehouden. Na afloop van de bijeenkomst in Berlijn waren, zoals zo vaak, de meningen sterk verdeeld. De Nederlandse milieuminister mw. De Boer was tevreden, een aantal kleine staatjes uit de Stille Oceaan was zeer ontevreden. Waar ging de conferentie over en hoe raakt wat daar gebeurde de gewone gereformeerde burger in Nederland?

Broeikas

Het is hier niet de plaats om uitgebreid in te gaan op technische en wetenschappelijke achtergronden van de conferentie in Berlijn. Het onderwerp was de mogelijkheid van een toekomstige verandering van het wereldklimaat. En vooral wat daartegen nu te doen valt. Politiek ligt die materie erg gevoelig, omdat in het klimaatprobleem een aantal andere problemen verborgen ligt. Daarover later meer; eerst een korte toelichting op het klimaatprobleem.

Zoals we allemaal op school hebben geleerd, hebben planten om te groeien, naast water, zonneschijn en groeistoffen, ook kooldioxide nodig. Vaak geldt dan dat hoe meer kooldioxide er is, hoe beter een plant groeit. Daarnaast is dat gas belangrijk, omdat het er mede voor zorgt dat op de aarde een klimaat

heerst waarin mensen kunnen wonen en werken. Zonder kooldioxide in de atmosfeer zouden we een temperatuur hebben die vele graden lager zou zijn. Kooldioxide is dus beseft geen gif, maar een noodzakelijk onderdeel van de atmosfeer boven ons: planten groeien ervan en mens en dier hebben een klimaat waarin ze kunnen leven en werken. Omdat kooldioxide werkt als een broeikas, de zonnestraling wordt de atmosfeer binnengelaten, maar kan maar voor een deel teruggekaatst worden, wordt dit gas een broeikasgas genoemd. We kunnen ons zo voorstellen dat meer broeikasgasen in de atmosfeer betekenen dat het warmer wordt op aarde.

De rol van de mens

Kooldioxide wordt gevormd bij verbranding: van aardgas bij koken en centrale verwarming, van benzi-

ne bij het autrijden, van kolen bij de produktie van elektriciteit, en ook van het 'verbranden' van zuurstof in het menselijk lichaam. Eeuwenlang was dat proces in evenwicht. De hoeveelheid kooldioxide in de lucht veranderde nauwelijks: de plantengroei consumeerde net zoveel van dat gas als de mensen en door hun activiteiten van produceerden.

Dat veranderde sterk door toedoen van de gestegen welvaart. Eerst in de ontwikkelde westerse landen, maar later ook in de ontwikkelingslanden. Vooral een aantal Aziatische landen groeide de laatste tijd sterk: de Aziatische tijgers (Korea, Thailand, Indonesië, Hong Kong, Singapore). Met die sterke economische groei, steeg het gebruik van energie en daarmee de uitstoot van kooldioxide. Wetenschappelijke onderzoekers constateerden steeds toenemende concentratie van dat gas in de atmosfeer en begonnen zich af te vragen welke gevolgen dat zou kunnen hebben voor het klimaat. Tijdens dat onderzoek kwamen ook andere gassen in beeld als methaan en lachgas. Die laten we hier verder buiten beschouwing.

Gevolgen

Het wetenschappelijk onderzoek is nog lang niet afgerond en heeft nog niet tot eenduidige resultaten geleid. Toch raakt de politiek al tien jaar geleden geïnteresseerd in het onderwerp. Die interesse heeft twee oorzaken. In de eerste plaats gaven de voorlopige resultaten van het wetenschappelijk onderzoek aan dat grote veranderingen in het klimaat mogelijk zijn. Daarbij moeten we niet alleen denken aan een

stijging van de temperatuur, maar ook aan een verandering van de heersende windrichtingen en de regenpatronen. Daarvan afgeleid zijn dan weer veranderingen te verwachten in flora en fauna, de mogelijkheden voor bepaalde landbouwproducten en de ontwikkeling van woestijnen op plaatsen waar die nu niet zijn. Voor sommige delen van de aarde kan die klimaatverandering gunstig zijn (ook in noordelijke streken zou langer landbouw kunnen plaatsvinden), voor andere delen van de wereld kunnen de gevolgen negatief zijn (woestijnvorming in Zuid-Europa en stijging van de zeespiegel). Er staan dus grote belangen op het spel voor veel landen. Dat zijn ook tegenstrijdige belangen: sommige landen hebben baat bij een opwarming, andere landen zullen er onder lijden. In de tweede plaats kunnen we de politieke interesse verklaren uit de bedreiging van de economische groei. Die zou ontstaan als gestreefd zou moeten worden naar een vermindering van de uitstoot van kooldioxide. We zagen hiervoor al dat zo'n vermindering gevonden zou moeten worden in een verlaging van het energiegebruik. Voor veel westerse landen betekent dat een mogelijke verlaging van de economische groei. Voor ontwikkelingslanden zou dat inhouden dat hun welvaartspeil dat toch al laag is, niet meer zou kunnen stijgen. En dan zijn er ook nog de olieproducerende landen verenigd in de OPEC. Voor hen zou een verlaging van het energiegebruik een forse vermindering van de inkomsten kunnen inhouden.

Belangen

Het zal duidelijk zijn, dat internationale afspraken over de vermindering van de uitstoot van kooldioxide erg moeilijk te maken zullen zijn. De belangentegenstellingen zijn erg groot. Het gaat daarbij vooral om arme en rijke landen, om Noord en Zuid. En daarbij vooral om de vraag of de arme landen

moeten boeten voor de enorme hoeveelheden kooldioxide die de rijke landen de afgelopen decennia in de atmosfeer hebben gebracht. Het onderliggende probleem is bij dit milieuvraagstuk de problematiek van de ontwikkelingslanden!

Op zich is het verwonderlijk dat de politiek zover vooruit loopt op de wetenschappelijke kennis. Kijken we naar andere milieuproblemen, zoals de zure regen en het gat in de ozonlaag, dan valt op dat de politiek pas reageerde als de wetenschap een redelijke mate van zekerheid had verschaft (het gat in de ozonlaag werd gemeten) en als negatieve effecten zichtbaar werden (bossen verpieterden door verzuring). Dit is een algemeen kenmerk van milieubeleid: eerst de effecten zien en dan pas reageren. Een navrant voorbeeld hiervan is de reiniging van verontreinigde bodems. Het voorkomen van die verontreiniging zou een fractie gekost hebben van de bedragen die gemoeid zijn met de grote schoonmaak die nu plaatsvindt. Zo bezien kunnen we blij zijn met de grote politieke aandacht die de mogelijke klimaatverandering krijgt. Het kan voorkomen dat we de consequenties van ons handelen afwentelen op de generaties die na ons komen.

Afschuiven en doorschuiven

Dat brengt mij op een algemeen kenmerk van onze houding ten aanzien van milieuproblemen: afschuiven en doorschuiven. We schuiven de problemen af op onze bureaus of op onze verre naasten in ontwikkelingslanden. We schuiven ze door naar onze kinderen en kleinkinderen. Ik schreef met opzet: onze houding, omdat gereformeerden in hun gedrag vaak helaas niet te onderscheiden zijn van andere burgers in Nederland. Wel is opvallend dat de jeugd hierin meestal veel kritischer is dan hun ouders. Daarin kunnen we van hen leren. Maar beter zou zijn als we hen hierin zouden voorgaan. De mogelijke klimaatveran-

dering lijkt ver weg te liggen en ons niet te raken: we bouwen dijken en hebben ons aardgas, we genieten van onze welvaart. Tegelijkertijd negeren we de opdracht om als rentmeesters met natuur en milieu om te gaan. We mogen de middelen gebruiken want zij is de mens gegeven. Maar ook is het de schepping van God die daarin zijn heerlijkheid toont (Ps. 104). We weten dat de Here Zijn schepping onderhoudt en regeert, maar dat ontslaat ons niet van onze eigen verantwoordelijkheid. Bij lezingen die ik over dit onderwerp bij gereformeerde organisaties heb gehouden, is mij vaak een 'gereformeerd-liberale' houding opgevallen. Er kwamen vragen die getuigden van een gebrek aan verantwoordelijkheid voor de schepping; vragen die de zorg van God voor de schepping vertaalden in een vrijbrief voor het gebruik daarvan. Excuses van het soort dat de eigen bijdrage aan de problemen maar zo klein is, dat een verandering van het gedrag van de vragensteller geen verbetering van het milieu zal opleveren. Sommigen gingen zelfs zo ver te stellen, dat we ons als gereformeerden niet moeten laten gebruiken voor linkse stokpaardjes als het milieu. Het tegendeel is waar: juist gelovigen moet het behoud van natuur en milieu aan het hart gebakken zitten. Gods heerlijkheid wordt erin zichtbaar.

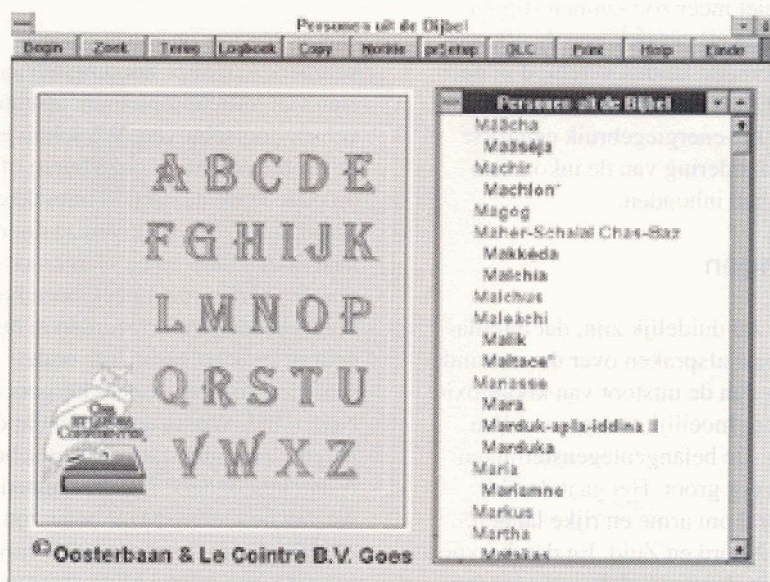
Bekende boekjes

Een opmerking: Uit bijgeleverde documentatie (een kwart A4-tje) blijkt dat de *setup* onder **Windows 3.0** een probleem kan opleveren. Wel is **ondanks een foutmelding het programma te gebruiken. Maar upgraden naar Windows 3.1 of hoger wordt aanbevolen.** (Wat ook om andere redenen zou kunnen.)

Installatie

De installatie van dit programma met bijbehorende titels gaat heel

eenvoudig in **zijn** werk. De bijgeleverde handleiding is **beknopt** **maar** duidelijk. **Het** leverde geen enkel probleem op. **Hoguit** dat je (mogelijk) op een **bepaald** moment een keuze moet doen, **waarvan de programmakers** zeggen dat het **voor** zover **zij** weten niet uitmaakt of je nu het **een** of het ander kiest. Wie mek een **computer** werkt, weet dat die computer alleen **maar** dingen doet die jij **hem** (ja, een computer is mannelijk) opdraagt. **Wisten de programmeurs voldoende?** Als het bij jou **nu** eens net **anders werkt** **dan** bij hen? Maak je dan misschien een met **moeite** te **herstellen** fout? Maar je moet nu **eenmaal** een keuze maken. Het leven bestaat **trouwens** voor een groot gedeelte uit het **maken** van keuzes. **En** dat doe je dan toch maar op goed geluk. Bij mij lukte het goed. **Er** ging toen en later niets fout. **Wel** is van belang dat je **van** te voren even kijkt of je nog zo'n 4 Mb vrije schijfruimte hebt. Anders is het niet mogelijk de beide titels op de

schijf een plaats te geven. Maar met de grote harde schijven van tegenwoordig hoeft dat geen probleem te **zijn**. Anders kun je nog altijd je toevlucht **nemen** tot double-space van MS Dos. Daardoor wordt je **schijfruimte m'n** 70% vergroot. **Ook** met **gebruik** van double-space levert het gebruik **van** dit programma geen problemen op.

Gebruik

Om de beide **boeken** per computer te raadplegen klik je met de **muis** twee keer op het bedoelde **icoontje**, en **na** enkele ogenblikken krijg je een prachtig **introductiescherm** te zien. Bovenaan **een** **menubaik** met de **opties** *Begin, Zoek, Index, Logboek, Copy, Notitie, Printer Setup, Print, Einde, Help* en **?**. **Al** deze **op-**ties zijn met een **klik** van de muis op te **roepen**. Links onderaan op het scherm **zit** nog een *bladerknop*. **Ook** deze **is** met **de** muis **te** **bedie-**nen. Vervolgens krijg je dan nog wat informatie **over** de uitgeverij

en de beide beschikbare titels. Ik heb lang gearzeld welke van beide schermen ik als afbeelding bij dit artikel zou plaatsen. Ik heb voor de **tweede** gekozen, omdat daarin beide **boekjes** voorkomen. Ik weet niet goed hoe dit in De *Reformatie* er precies uit **zal** komen te zien. Maar met de mogelijkheden van tegenwoordig moet het toch acceptabel te reproduceren zijn. Mogelijk is zelfs nog wel te lezen wat er staat. In elk **geval** zijn het fraaie schermen om te zien. Maar laten we verder gaan en de Begin-knop bedienen. Het *Beginscherm* toont de letters van het alfabet. Door **aanklikken** van één van die letters verschijnt er rechts een index met alle beschikbare **kernwoorden** of namen. Deze **zijn** in twee kleuren weergegeven. De groene kleur verwijst naar een artikel over dat **woord**. De paarse kleur verwijst naar een begrip in een ander artikel. Even **aanklikken** met de muis en het artikel verschijnt op het scherm. In het artikel zijn bepaalde woorden ook groen en onderstreept weergegeven. Deze woorden kunnen worden aangeklikt met de muis. Waarna het artikel over dat woord op het scherm verschijnt. Dat heet in computerterminologie de **hypertekst-functie**. Zo blader je heel gemakkelijk en snel door het **boek** heen. Zonder dat je zelf be-

hoeft te zoeken. Trouwens, wat dat zoeken betreft. Je kunt in het hele **boek** zoeken door middel van de knop *Zoeken* op de knoppenbalk. De zoekfunctie maakt het zelfs mogelijk naar al of niet voorkomende combinaties van woorden te **zoeken**. Zodat je bijvoorbeeld kunt **zoeken** naar bladzijden waarop de woorden *heiligmaking* en *rechtvaardigen* voorkomen. Je kunt zelfs opgeven binnen welke afstand van elkaar deze woorden moeten **voorkomen**. Het enige na-deel **vind** ik, dat het venster **waarin** de **zoekresultaten** worden **afgebeeld**, ook na het aanklikken van het **bedoelde zoekresultaat**, op het scherm blijft staan. Aan de andere kant begrijp ik ook wel, dat als je in de **zoekresultaten** moet **zoeken** om de juiste plaats te vinden, het wel handig is dat je niet steeds het zoekresultaten-venster moet openen.

Andere functies

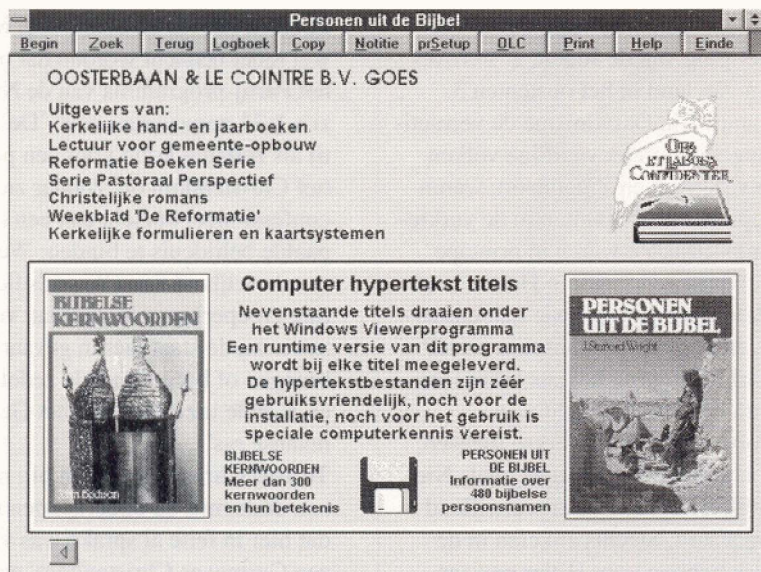
Het zal duidelijk zijn, dat het niet mogelijk is om het hele programma uitvoerig te beschrijven. Ik hoop dat ik met het bovenstaande u in elk geval nieuwsgierig heb gemaakt naar de overige mogelijkheden. Nog twee functies wil ik met name noemen. De eerste is de optie *Notitie*. Door middel daarvan kun

je je eigen aantekeningen maken bij een artikel. Wanneer dat gedaan is, verschijnt er in het artikel een *paperclip-symbooltje*. Zo kun je altijd zien of er een eigen aantekening aanwezig is of niet. Het leuke van die aantekeningen is, dat je ook een eigen tekst of de tekst uit een ander **Windows-programma**, b.v. de *Vensterbijbel* van Boersma, daarin kunt opnemen via de *Knip* en *Plak-functie* van **Windows**. Zo kun je naar jouw inzichten bestaande leemtes in de beide boeken zelf opvullen.

De tweede functie waarover ik iets wil zeggen is de *Copy-optie*. Door middel daarvan kun je delen van artikelen of zelfs hele artikelen in je tekstverwerker opnemen. Je selecteert de **betreffende** tekst en verplaatst die naar het Klembord van **Windows** en in je tekstverwerker neem je het dan door middel van de functie *Plakken* op. Ik zal een voorbeeld geven uit *Persoenen uit de Bijbel*. Een stukje tekst uit het artikel over *Itamar*. Zodat u in elk geval weet wie dat ook alweer was. Citaat: *'Itamar. Land van palmen? ook aks: Ithamar. De jongste zoon van Aäron en Eliseba*. Hij werd tegelijk met zijn vader en broers tot het priesterambt geroepen (Ex.28:1 j. Itamar hield de kosten van de bouw van de tabernakel bij (38:21). Zijn voornaamste taak was echter het toezicht houden op de Gersonieten en Merarieten, resp. de dragers en de bouwers van de tabernakel. Uit 1 Kron. 24:1-6 blijkt dat hij en zijn broer Eleazar de voorvaders waren van de twee belangrijkste priestergeslachten. De hogepriester Eli en de priester Achimelek waren nakomelingen van hem'. (Persoenen uit de Bijbel is een uitgave van Oosterbaan & Le Cointre B.V., Goes.)'*

Conclusie

Na enige weken van gebruik vind ik het een heel aardig programma. Het doet zelfs hopen voor de toekomst. Op deze manier kunnen ook andere belangrijke naslagwerken

een stuk toegankelijker worden gemaakt. Je hoeft geen dikke boeken meer uit de kast te halen en bladeren tot je het gezochte hebt gevonden. Dat laatste kan de computer heel goed voor je doen. Terwijl het gebruik van *hypertekst* het bestuderen van verbindingen veel gemakkelijker maakt. Stel je voor dat een naslagwerk uit een aantal lijvige boekwerken bestaat. Binnen de kortste keren ligt je bureau of tafel vol met opengeslagen boeken. Met behulp van het *Viewerprogramma* heb je nog alleen met je beeldscherm te maken. Heel overzichtelijk. Al begrijp ik dat een echte bibliofiel hier niet echt voor warm kan lopen.

Wel heb ik nog een wens voor een toekomstige opwaardering (update) van het programma. Het zou handig zijn bij het verkleinen van het programma tot een *pictogram*, heel het programma onder één pictogram te brengen. Nu moet je (na gebruik van de *index*-functie) nog apart het indexvenster sluiten of verkleinen. Waaruit volgens mij blijkt dat geprobeerd is twee aparte programma's tot één samen te voegen. Wat dan niet helemaal gelukt is. Maar dat moet te herstellen zijn. Gelukkig wordt bij het gebruik van de knop *Einde* wel het hele programma in één keer beëindigd. In elk geval heb ik waardering voor het programma. En dat moet na deze kritische opmerking toch wel gezegd blijven. Vooral ook vanwege de voor Windows-programma's zo kenmerkende voortreffelijke help-functie.

Produktinformatie: Viewerprogramma voor Windows. Titels: *Bijbelse Kernwoorden*, met meer dan 300 bijbelse kernwoorden en hun betekenis. *Persoon uit de Bijbel*, informatie over 500 bijbelse persoonsnamen. Uitgegeven door Oosterbaan & Le Cointre B.V. te Goes. Prijs per titel respectievelijk f 37,50 en f 45,00, exclusief verzendkosten. Gebundeld (dus beide titels) komt de prijs op f 75,00, excl. verzendkosten (f 2,80). Programma wordt als bundel geleverd op 4 HD diskettes in fraaie map.

De Duitse kerken en Hitler

Hoe reageerden de Duitse kerken op het Hitler-regime? Daarover schreef drs. D. Heikoop in het *Hervormd Weekblad* van 4 mei jl. een zeer informatief artikel. Enkele onderdelen daaruit:

Hitler heeft in zijn beginjaren, toen er nog enkele redelijk vrije verkiezingen waren, nooit de meerderheid gehaald. Zijn partij alleen kwam niet hoger dan 43%. Maar hij had een bondgenoot in de Duitse Nationale Partij, zeer conservatief en nationalistisch, waartoe heel veel predikanten en kerkelijk meelivenden hoorden. Zij waren het eens met Hitler, dat de vernederende bepalingen van de vrede van Versailles van 1919 opgeheven moesten worden, en dat Duitsland weer moest worden herbewapend. Eigenlijk wensen van alle Duitsers. Verder waren zeer velen het beu om om de paar maanden weer verkiezingen te moeten ondergaan waaraan tussen de 30 en 40 partij-en meededen.

Hitlers 'geheime' agenda: 1. Vernietiging van de Joden, 2. Veroveren van land in het oosten en 3. Vanuit zijn Darwinisme de vernietiging van minderwaardige volken (b.v. Slaven en Zigeuners), waren nooit openbare punten in de verkiezingsstrijd. Ze waren in principe wel terug te vinden in Hitlers boek *Mein Kampf*. Maar wie had dat gelezen vóór Hitler kanselier werd? Karl Barth ging het pas lezen toen Hitler al aan de macht was.

Kortom, zeer veel kerkse mensen, ook latere tegenstanders zoals Niemöller, hebben Hitler welwillend ingehaald. Slechts enkelen in de kerk hebben voor Hitler gewaar-

Meegelezen

schuwd voor hij kanselier werd. Hiertoe behoorden ook de religieuze-socialisten die de kerk voorhielden zich niet in te spannen voor de opbouw van het Derde Rijk, maar voor het Rijk van God.

En dan is er de groep predikanten en leden die zich van harte achter Hitler stelden, de zgn. Duitse Christenen, waarvan sommigen zich betitelden als de SA Jesu Christi. (De SA was Hitlers privé-leger, de straatvechters!) Hun eisen waren o.a.: Eén Duitse Kerk i.p.v. de landskerken, geen presbyteriale-synodale kerkregering, maar één-hoofdige leiding (Führerprinzip), verwijdering van alle gedoopte Joden, het zuiver houden van het Germaanse ras (God had toch zeker de Duitsers als volk geschapen, en dus geen vermenging!), bescherming van het volk voor alle ontucht en voor wat minderwaardig was. Als in 1932 kerkelijke verkiezingen worden gehouden, stemt in het hele rijk toch al zeker 30% op de Duitse Christenen. Achteraf is het verbaazingwekkend dat Hitler van de Duitse Christenen en de Duits-Nationalen zoveel krediet kreeg. Maar wel moet bedacht worden dat op het Partij-programma van de Nazi's § 24 opgenomen was: 'De Partij als zodanig komt voor een positief Christendom op, zonder zich in confessioneel opzicht aan een bepaalde belijdenis te binden: We eisen de vrijheid van alle godsdienstige groeperingen in de staat, voorzover zij de staat niet in gevaar brengen of botsen met de zedelijke en morele inzichten van het Germaanse ras'.

Te veel Christenen waren blij met een dode mus en onderkenden niet dat hier in feite al sprake was van een Germaans Christendom, waar-

een stuk toegankelijker worden gemaakt. Je hoeft geen dikke boeken meer uit de kast te halen en **bladeren tot je het** gezochte hebt gevonden. Dat laatste kan de computer heel goed voor je doen. Terwijl het gebruik van *hypertekst* het bestuderen van verbindingen veel gemakkelijker maakt. Stel je voor dat een **naslagwerk** uit een aantal lijvige boekwerken bestaat. Binnen de kortste keren ligt je bureau of tafel vol met opengeslagen boeken. Met behulp van het *Viewerprogramma* heb je nog alleen met je beeldscherm te maken. Heel overzichtelijk. Al begrijp ik dat een echte bibliofiel hier niet echt voor warm kan lopen.

Wel heb ik nog een wens voor een toekomstige opwaardering (update) van het programma. Het zou handig zijn bij het verkleinen van het programma tot een pictogram, heel het programma onder één pictogram te brengen. Nu moet je (na gebruik van de *index-functie*) nog apart het indexvenster sluiten of verkleinen. Waaruit volgens mij blijkt dat geprobeerd is twee aparte programma's tot één samen te voegen. Wat dan niet helemaal gelukt is. Maar dat moet te herstellen zijn. Gelukkig wordt bij het gebruik van de h o p *Einde* wel het hele programma in één keer beëindigd. In elk geval heb f waardering voor het programma. En dat moet na deze kritische opmerking toch wel gezegd blijven. Vooral ook vanwege de voor Windows-programma's zo kenmerkende voortreffelijke help-functie.

Productinformatie: Viewerprogramma voor W i w s . Titels: Bijbelse Kernwoorden, met meer dan 300 bijbelse kernwoorden en hun betekenis. Personen uit de Bijbel, informatie over 500 bijbelse persoonsnamen. Uitgegeven door Oosterbaan & Le Cointre B.V. te Goes. Prijs per titel respectievelijk f 37,50 en f 45,00, exclusief verzendkosten. Gebundeld (dus beide titels) komt de prijs op f 75,00, excl. verzendkosten (f 2,80). Programma wordt als bundel geleverd op 4 HD diskettes in fraaie map.

De Duitse kerken en Hitler

Hoe reageerden de Duitse kerken op het Hitler-regime? Daarover schreef drs. D. Heikoop in het *Hervormd Weekblad* van 4 mei jl. een zeer informatief artikel. Enkele onderdelen **← uit:**

Hitler heeft in zijn beginjaren, toen er nog enkele redelijk vrije verkiezingen waren, nooit de meerderheid gehaald. Zijn partij alleen kwam niet hoger dan 43%. Maar hij had een bondgenoot in de Duitse Nationale Partij, zeer conservatief en nationalistisch, waartoe heel veel predikanten en kerkelijk meellevenden hoorden. Zij waren het eens met Hitler, dat de vernederende bepalingen van de vrede van Versailles van 1919 opgeheven moesten worden, en dat Duitsland weer moest worden herbewapend. Eigenlijk wensen van alle Duitsers. Verder waren zeer velen het beu om om de paar maanden weer verkiezingen te moeten ondergaan waaraan tussen de 30 en 40 partijen meededen.

Hitlers 'geheime' agenda: 1. Vernietiging van de Joden, 2. Veroveren van land in het oosten en 3. Vanuit zijn Darwinisme de vernietiging van minderwaardige volken (b.v. Slaven en Zigeuners), waren nooit openbare punten in de verkiezingsstrijd. Ze waren in principe wel terug te vinden in Hitlers boek *Mein Kampf*. Maar wie had dat gelezen vóór Hitler kanselier werd? Karl Barth ging het pas lezen toen Hitler al aan de macht was.

Kortom, zeer veel kerkse mensen, ook latere tegenstanders zoals N i s m ö l l e r, hebben Hitler welwillend ingehaald. Slechts enkelen in de kerk hebben voor Hitler gewaar-

meegelezen

schuwd voor hij kanselier werd. Hiertoe behoorden ook de religieuze socialisten die de kerk voorhielden zich niet in te spannen voor de opbouw van het Derde Rijk, maar voor het Rijk van God.

En dan is er de groep predikanten en leden die zich van harte achter Hitler stelden, de zgn. Duitse Christenen, waarvan sommigen zich betelden als de SA Jesu Christi. (De SA was Hitlers privé-leger, de straatvechters!) Hun eisen waren o.a.: Eén Duitse Kerk i.p.v. de landskerken, geen presbyteriale-synodale kerkregering, maar één-hoofdige leiding (*Führerprinzip*), verwijdering van alle gedoopte Joden, het zuiver houden van het Germaanse ras (God had toch zeker de Duitsers als volk geschapen, en dus geen vermenging!), bescherming van het volk voor alle ontucht en

voor wat minderwaardig was. Als in 1932 kerkelijke verkiezingen worden gehouden, stemt in het hele rijk toch al zeker 30% op de Duitse Christenen. Achteraf is het verbaazingwekkend dat Hitler van de Duitse Christenen en de Duits-Nationalen zoveel krediet kreeg. Maar wel moet bedacht worden dat op het Partij-programma van de Nazi's § 24 opgenomen was: 'De Partij als zodanig komt voor een positief Christendom op, zonder zich in confessioneel opzicht aan een bepaalde belijdenis te binden: We eisen de vrijheid van alle godsdienstige groeperingen in de staat, voor zover zij de staat niet in gevaar brengen of botsen met de zedelijke en morele inzichten van het Germaanse ras'.

Te veel Christenen waren blij met een dode mus en onderkenden niet dat hier in feite al sprake was van een Germaans Christendom, waar-

in de Heiland niet meer het Lam Gods is dat de zonde der wereld draagt, maar een krijgshaftige Germaanse aanvoerder die in een voortdurend gevecht met het Jodendom gewikkeld was. Want was Christus niet een Ariër die in het Galilea der Heidenen woonde? Daar komt nog dit bij: In de begintijd heeft Hitler zichzelf voortdurend als Christen geëtaleerd. In zijn regeringsverklaringen was het de kerken voor en na, zijn redevoeringen waren gevuld met klokgelui en gebedsachtige zinnen. Allerlei fabeltjes werden over hem rondgestrooid, zoals dat hij altijd het Nieuwe Testament bij zich zou hebben. Dat was puur bedrog. Hitler wilde in het begin de kerken alleen accepteren als zij hem wilden steunen in de strijd tegen het communisme en het Jodendom. En dat zij zich zouden verwijderen van hun Joodse oorsprong, het Oude Testament, en niet meer zouden spreken over zonde, genade en verzoening en verootmoediging. Als de kerken hem daarin niet willen volgen verandert ook zijn houding, en steeds duidelijker spreekt hij uit dat de kerken dus een Joodse uitvinding zijn, evenals trouwens het communisme, het pacifisme en het internationaal denken. En zijn plannen waren, om de kerken na een gewonnen oorlog evengoed uit te roeien als het Jodendom.

Later groeit in de Duitse kerken het besef, dat een Christen afstand moet nemen van het nationaal-socialisme. Dat leidt tot tweespalt. Naast de *'Duitse Christenen'*, die zich achter Hitler schaarden, komt er een *Belijdende Kerk*, die eigen synodes houdt, eigen Theologische Hogescholen gaat oprichten, een complete nieuwe kerk opbouwt.

Begin 1934 wordt op instigatie van Barth, Hesse (voorzitter van de Reformierte Bund) e.a. in Barmen een Vrije Hervormde Synode bijeenge-roepen. 167 Hervormde gemeenten hadden 320 ouderlingen en predikanten afgevaardigd. Tegenover de

Duitse Christenen wordt met nadruk verwezen naar de ene heilbrengende openbaring in Jezus Christus. Door de zondeval heeft de mens geen toegang tot God door bestudering van de geschiedenis of van de natuur. Voor het eerst sinds de Reformatie wordt hier dwaalleer afgewezen en zo weer tucht geoefend. Enkele weken later neemt de provinciale Synode van het Rijnland (deel van de Pruisische Kerk) dit over. Belangrijk, want deze synode was geünieerd en nu deden dus ook Lutheranen mee. Ook de provinciale Synode van Brandenburg sluit zich aan, en hier is dan een geünieerde synode met in meerderheid Lutheranen. En als dan puur Lutherse landskerken in het nauw komen, die van Württemberg en Beieren, dan sluiten die zich ook hierbij aan. Zo wordt dan een belijdende Rijkssynode in Barmen gehouden, die in verkorte vorm de formuleringen van de bovengenoemde Synode overneemt. De beroemde eerste Stelling luidt dan: 'Jezus Christus, zoals Hij ons in de Heilige Schrift wordt verklaard, is het ene Woord van God, waarnaar wij moeten luisteren, waarop wij in leven en sterven moeten vertrouwen en waaraan wij moeten gehoorzamen. Wij verwerpen de valse leer volgens welke de kerk als bron van haar verkondiging buiten en naast dit ene Woord van God nog andere gebeurtenissen en machten, gestalten en waarheden als openbaring van God kan en moet erkennen'.

Toch zijn er ook in deze Belijdende Kerk nog grote verschillen van inzicht:

In de Belijdende Kerk zijn ruwweg drie groepen. De groep die, hoewel lid van de Partij, zich verzette tegen staatsingrijpen. De groep die, hoewel geen lid van de Partij, de staat steunde. Als de Führer in 1939 zijn 50e verjaardag viert, wordt hij in het blad van de Belijdende Kerk van harte gelukgewenst en met bewondering kijkt men naar hem op als politiek lei-

der, en men verzekert hem dat de kerken het als hun Christenplicht achten voor hem te bidden! Maar als de oorlog uitbreekt, als toch langzamerhand het antichristelijke van de Nazi's steeds duidelijker wordt, bekoelt bij velen het enthousiasme. Velen komen steeds meer tot de ontdekking dat de Nazi-staat lijkt op het beest uit de zee van Openbaring 13.

Dan is er de derde groep, heel klein in het begin, maar groeiend, die van het begin af aan het demonische van het Nazisme onderkend en bestreden heeft. In deze kring zag men het als geoorloofd om politiek verzet te plegen, zoals Bonhoeffer ook gedaan heeft. Na Barmen volgt ook in 1934 een tweede Rijkssynode van de Belijdende Kerk in Berlijn-Dahlem, de plaats waar Niemöller predikant was. Daar werden de banden met de officiële kerk doorgesneden en gemeenten en predikanten werden opgeroepen zich niet meer te onderwerpen aan de officiële kerk. Vooral in de Pruisische Belijdende Kerk heeft men deze beslissing ernstig genomen.

De leiding van de Belijdende Kerk heeft in 1936 Hitler een gedenkschrift aangeboden, waarin zij zich verzette tegen de heidense wereldbeschouwing van het Nazisme. De directeur van het bureau van de Belijdende Kerk, dr. Weiszler, werd ervoor naar het concentratiekamp gebracht waar hij gedood is. Als in de Pruisische Belijdende Kerk een kanselbrief wordt voorgelezen tegen het nieuwe heidendom, worden in één week 715 predikanten gearresteerd die kortere of langere tijd in de gevangenis moeten blijven.

Als de Belijdende kerken vanwege de oorlogsdreiging in 1938 een orde van dienst voor gebedsdiensten opstelt – eigenlijk meer een gebed om de vrede en niet om de overwinning, zoals de Staat verwachtte – gaat de SS hen aanklagen als verraders.

UIT DE KERKEN

Beroepen te Zuidhorn: K.P.A.
Moedt te Brunssum-Treebeek.
Aangenomen naar Dokkum:
W. Dijksterhuis, kand. te Kampen,
die bedankte voor Barendrecht,
Brouwershaven, Lutten en Wijnje-
woude i.c.m. Oosterwolde.

Adreswijzigingen e.d.

Emmen * *Scriba*: G. Bournan,
Geuzingerbrink 4, 7812 NV, %
(05209) 25 28 (p. 66-67).
Gorinchem * *Varenden*: H. Kooi-
stra/J. Smits, adres: zie *Koster. Zen-
dingscomm.*: G.A. van Mill, Jagers-
laan 28, 4205 XC, % (01830)
2 65 74. *Kerkblad*: M.M. Cornet,
H. van Tussenbroekstr. 2, 4207 JK,
% (01830) 2 13 54 (p. 123-124).

Losmaking

Op 26 april jl. heeft de classis Hat-
ten, in een voortgezette vergade-
ring (vervolg van 18 april) en met
instemming van de deputaten ad
art. 49 KO, haar goedkeuring ver-
leend aan het besluit van de Gere-
formeerde Kerk te Wezep tot los-
making van de gemeente van haar
predikant ds. Joh. de Wolf. De los-
making vindt plaats op grond van
art. 14 KO en gaat in op 6 juni
1995. Ds. De Wolf blijft beroep-
baar binnen de Gereformeerde Ker-
ken in Nederland.

Gironummer Estherhof

's-Hertogenbosch – In een adver-
tentie van het Comité Estherhof te
Vught, op 5 april jl. geplaatst bij
een artikel over een lepraproject
van dit comité, was een fout geslo-
pen. Het vermelde gironummer
was verkeerd. Dit gironummer
moet zijn 439.4314 t.n.v. Comité
Renovatie Estherhof te Vught.
Het lepraproject te Paramaribo
wordt gesteund door de kerk te
's-Hertogenbosch.

Hoe lost u uw conflicten op?

Zojuist verschenen: de GSEV-brochure **Conflicthantering**.

Een praktische, gevarieerde bundel, die uitnodigt om ermee aan
het werk te gaan!

Binnenkort verschijnt: Toekomst **voor** gereformeerde **organisa-
ties II**.

Deze bundel bevat onder andere een uitgebreid verslag van de
studiedag over dit onderwerp, die het GSEV in het najaar van f 994
organiseerde. Een uitgebreide epiloog van de voorzitter van het
GSEV, de heer W.R. Scholte, vormt de afsluiting van deze brochure.

Naast het uitgeven van brochures organiseert het GSEV regelm-
tig studiedagen en -avonden over actuele onderwerpen.

U kunt lid worden van het GSEV voor f 40,- per jaar. U krijgt dan
elk jaar 3 brochures thuisgestuurd. Studenten betalen slechts
f 25,- per jaar.

Door onderstaande bon vandaag nog op te sturen, krijgt u naast
de bovenstaande brochures, Toekomst **voor gereformeerde or-
ganisaties** 1(1994) toegestuurd.

ANTWOORD-COUPON

Ja, ik word lid van het GSEV

Naam:

Adres:

Postcode:

Plaats:

Student: ja/nee

Handtekening:

R95

Deze coupon opsturen naar: GSEV, Postbus 151,9300 AD Roden.

